

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Педагогічний факультет
Кафедра теорії та методик початкової освіти

Дипломна робота магістра

з теми «РОЗВИТОК КРЕАТИВНОГО МОВЛЕННЯ МОЛОДШИХ
ШКОЛЯРІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ»

Виконав(ла): студент (ка) 2 курсу,
PO2-M19p групи
Спеціальності 013 Початкова освіта

Булгак Тетяна Ігорівна

Керівник

Мартіна О.В., кандидат філологічних
наук, доцент

Рецензент

Гордійчук М.С., кандидат педагогічних
наук, доцент

Кам'янець-Подільський - 2020

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ I. Теоретико-практичні основи розвитку мовлення учнів початкових класів	9
1.1.Лінгвістичний аспект розвитку зв'язного мовлення.....	9
1.2.Особливості словникової роботи в початкових класах.....	16
Висновки до розділу 1	30
РОЗДІЛ II. Методика навчання творчого мовленнєвого самовираження молодших школярів в процесі роботи з експресивною лексикою як виражальним засобом рідної мови	33
2.1. Добір вправ і завдань з розвитку креативного мовлення молодших школярів.....	33
2.2. Виразальні засоби мовлення в теорії і практиці шкільного навчання.....	38
2.3.Функціонально-стилістичний аспект вивчення експресивно забарвленої лексики як основа розвитку образного мовлення молодших школярів.....	44
2.3.1. Робота над експресивно значущими частинами слова.....	49
2.3.2. Робота з розвитку мовлення в лексичному аспекті.....	56
2.4. Результати експериментально-дослідного навчання.....	72
Висновки до розділу 2	77
ВИСНОВКИ	79
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	82

ВСТУП

Актуальність дослідження зумовлена потребою в умовах національного відродження українського суспільства підвищити ефективність навчально-виховного процесу на уроках рідної мови, знайти вагомі засоби педагогічного впливу на особистість учнів з метою збагачення їх мовлення експресивною лексикою. Свого часу В.Сухомлинський у статті „Джерела невмирущої криниці” написав тривожні слова: “Слово в наших школах на багатьох уроках мови стало сірим і безбарвним – ось де лихо” [58]. Тому зміст шкільного курсу „Українська мова” необхідно спрямовувати на формування особистості, яка вільно володіє засобами мови в будь-якій ситуації, аргументовано, образно висловлює свої думки, користується всіма виражальними багатствами української мови.

У Національній доктрині розвитку освіти України в ХХІ столітті, де визначено перспективи подальшого вдосконалення навчально-виховного процесу, наголошується, що освіта має сприяти „формуванню високої мовної культури та мовної компетентності громадян, поваги до державної мови” [38, 4]. З метою підвищення рівня культури мовлення школярів зміст шкільної освіти відповідно до етнокультурознавчого компонента має спрямовуватись “на здійснення естетичного впливу засобами української мови як навчального предмета, одним із шляхів реалізації якого є ознайомлення з характерними якостями української мови, з багатством, мелодійністю, образністю” [54, 18].

Попри це, алогічне, невпорядковане, бідне мовлення учнів часто не відповідає нинішньому соціальному замовленню, європейському рівню. Пошук шляхів вирішення проблеми розвитку мовленнєвих умінь і навичок молодших школярів пов’язаний з дослідженням комплексу питань, серед яких і розвиток креативного мовлення, оскільки саме образність виступає показником виразності й позитивно впливає на загальну культуру мовлення.

Виховання мовленнєвої культури тісно пов’язане з оволодінням

мовними засобами в будь-якій мовленнєвій ситуації, умінням користуватися багатством української мови, правильно й виразно висловлювати свої думки. Формування в молодших школярів умінь і навичок користуватися мовними засобами в процесі сприймання, розуміння та продукування текстів усної і писемної форм є провідною метою навчання української мови. “Від того, як учень володіє означеними формами мовленнєвої діяльності, залежить його внутрішня культура, моральні переконання та естетичні ідеали”[56, 44].

Багатоаспектність і складність проблеми розвитку мовлення, насиченого експресивною лексикою, спричинили її розгляд з різних позицій: збагачення словникового запасу учнів на різних етапах мовленнєвого розвитку дітей (Н.Гавриш, Н.Голуб, Л.Кулибчук, Т.Коршун, В.Тихоша та ін.); культура мовлення (Н.Бабич, Б.Головін, О.Горошкіна, В.Костомаров, Л.Мацько та ін.); психологічні засади розвитку мовлення (Л.Виготський, М.Жинкін, І.Зимня, О.Леонт'єв, О.Лурія, І.Синиця); функціонування текстів художнього стилю (Л.Варзацька, О.Караман, Л.Мацько, В.Мельничайко, М.Пентилюк та ін.); розробка мовного компонента загальноосвітньої підготовки учнів (О.Біляєв, М.Вашуленко, С.Караман, Л.Мацько, Н.Пашківська, М.Пентилюк, К.Плиско, О.Хорошковська та ін.); комунікативний аспект вивчення мови (А. Богущ, Л.Варзацька, Н.Гавриш, В.Капінос, Т. Котик, С.Караман, Т.Ладиженська, В.Мельничайко, М.Пентилюк, К.Пономарьова, М.Стельмахович та ін.).

Аналіз науково-методичної літератури засвідчив, що розвитку мовлення молодших школярів, насиченого експресивною лексикою, приділяється недостатня увага. Зокрема, немає спеціальних наукових досліджень, присвячених розгляду цієї проблеми в початкових класах. Відсутні розробки теоретичних засад розвитку образного мовлення. Потребують вирішення з позицій психології та психолінгвістики, лінгводидактики питання, що стосуються обсягу й структури змісту навчання, методики формування образномовленнєвих умінь і навичок учнів

початкових класів.

Спостереження показують, що школярі часто зазнають труднощів в усному і писемному викладі своїх думок, без відповідного розуміння сприймають та застосовують художні засоби текстів, без бажання виконують творчі роботи. Тому виникає потреба в пошуках подолання виявлених недоліків, у визначенні оптимальних методик піднесення мовленнєвої спрямованості уроків української мови та уроків розвитку зв'язного мовлення, в побудові цілеспрямованої системи роботи для збагачення мовлення молодших школярів експресивною лексикою, що становить позитивний показник розвитку якісного мовлення (складова виховання культури мовлення).

Методичне забезпечення мовленнєвої підготовки учнів початкових класів у процесі засвоєння експресивних засобів мови, спостереження за навчальним процесом у початковій школі дають підстави стверджувати, що методисти, вчителі-практики приділяють певну увагу формуванню мовленнєвої компетентності учнів, але недостатньо поєднують цю роботу з процесом засвоєння виражальних засобів мови, що й знижує рівень сформованості мовленнєвих умінь і навичок школярів.

Традиція вивчення проблеми розвитку словесної творчості молодших школярів пов'язана з розглядом її як одного з видів зв'язного висловлювання в умовах навчання рідної мови. Дослідники доводять, що в дітей цього віку формується свідоме художньо-естетичне сприймання літературних творів, яке виявляється в розумінні змісту та ідеї твору, здатності виділяти й усвідомлювати його мовні засоби виразності, хоча процес складання власної творчої розповіді для більшості дітей становить ще певні труднощі. Результати педагогічних спостережень засвідчили наявність протиріччя щодо необхідності розвитку креативних якостей зв'язних висловлювань школярів і нерозробленістю проблеми розвитку їх творчого мовленнєвого самовираження. Це й зумовило вибір теми дослідження.

Таким чином, *об'єктом* нашого дослідження є мовленнєва діяльність учнів початкових класів на уроках української мови та розвитку зв'язного мовлення, а *предметом* – процес розвитку креативного мовлення молодших школярів шляхом збагачення його експресивною лексикою.

Мета дослідження – створити й експериментально перевірити дієвість методики роботи над формуванням мовленнєвої компетентності учнів початкових класів у процесі засвоєння виражальних засобів рідної мови.

Вихідна *гіпотеза*. Формування мовленнєвих умінь та навичок буде ефективнішим, якщо забезпечувати в способах керівництва навчально-виховним процесом реалізацію наступних лінгводидактичних умов:

- комунікативно-мовленнєву спрямованість навчання;
- включення мови в різні види мовленнєвої діяльності – навчально-пізнавальну, навчально-мовленнєву, комунікативну;
- комплексний підхід до розвитку мовлення і навчання мови;
- систематичну і послідовну роботу з виражальними засобами мовлення впродовж навчання;
- систематизацію завдань мовного і мовленнєвого характеру;
- розвиток комунікативно-стилістичних умінь з принагідним застосуванням текстів художнього стилю;
- емоційне насичення уроків, добір відповідних методик роботи з експресивною лексикою.

Завдання дослідження:

- здійснити діагностику показників насичення мовлення молодших школярів експресивною лексикою;
- визначити рівні володіння виражальними засобами учнями початкових класів;
- з'ясувати та обґрунтувати педагогічні умови, що сприяють розвитку образного мовлення молодших школярів;
- розробити систему вправ на формування мовленнєвих умінь учнів з

використанням виражальних засобів усного та писемного мовлення;

- експериментально перевірити ефективність збагачення мовлення молодших школярів експресивною лексикою у процесі навчання української мови, зробити висновки.

Методологічними засадами дослідження виступили: положення наукової теорії пізнання про взаємозв'язок мови, мовлення і мислення; єдність мовленнєвого змісту і мовної форми; законодавчі акти і концепції навчання державної мови в Україні.

Теоретичні засади дослідження становлять праці: лінгвістів щодо функціонування мовних засобів у текстах художнього стилю (В.В.Виноградов, Г.О.Винокур, Б.М.Головін, А.П.Коваль, Л.О.Новиков, О.І.Федоров, З.Т.Франко та ін.), щодо вивчення художнього стилю (І.П.Лопушинський, В.Я.Мельничайко, М.І.Пентилюк, О.Д.Пономарів та ін.), методистів з розвитку мовлення молодших школярів та цілеспрямованого використання мовних засобів у висловлюваннях шляхом засвоєння елементарних текстологічних відомостей (М.С.Вашуленко, Л.О.Варзацька, Л.Д.Нечай, Л.О.Кутенко, Т.М.Котик, Т.Ф.Потоцька, В.І.Бадер, В.О.Собко, К.І.

Методи дослідження: 1) теоретичні – вивчення й аналіз науково-методичної літератури з проблеми дослідження; 2) емпіричні – спостереження за мовленням учнів, аналіз навчально-методичної документації - програм, конспектів учителів з навчання учнів української мови; експеримент (констатувальний і формувальний), які були застосовані для здійснення аналізу з розвитку образного мовлення учнів, педагогічного оцінювання рівня сформованості умінь молодших школярів доречно використовувати виражальні засоби мови в усному та писемному мовленні; кількісний та якісний аналізи експериментальних даних з метою доведення ефективності розробленої методики.

Наукова новизна і теоретичне значення дослідження полягають у тому, що обґрунтовано взаємозв'язок розвитку креативного

мислення та мовлення; розкрито поняття „креативне мовлення”.

Практичне значення роботи визначається тим, що її матеріали можуть бути використані вчителями-практиками в роботі над збагаченням мовлення учнів виражальними засобами мови; студентами педагогічних факультетів у підготовці до практичних та лабораторних занять.

Експериментальна база дослідження. Дослідно-експериментальна робота здійснювалася на базі ЗОШ №5. В експериментальному дослідженні брало участь 83 учні 3-4 класів.

Апробація результатів дослідження здійснювалася в процесі навчальної діяльності, шляхом виступів з повідомленнями на науково-практичній студентській конференції. Матеріали дипломної роботи обговорювалися на засіданні кафедри теорії і методик початкового навчання.

Структура роботи. Дослідження складається зі вступу, двох розділів, висновків та списку використаних джерел.

ВИСНОВКИ

1. Таким чином, дипломна робота присвячена одній з актуальних проблем навчально-виховного процесу – розвитку мовленнєвих умінь на уроках української мови. Проблема розвитку мовлення як важливого компонента формування дитячої особистості не може бути вирішена без постійної уваги до словникової роботи з огляду на ту важливу роль, яку відіграє лексика в комунікативно спрямованому навчанні рідної мови.

2. Однією з передумов успішного мовленнєвого розвитку молодших школярів є функціональний підхід до вивчення лексики, зокрема вивчення експресивного значення слова як одного з джерел збагачення словникового запасу й увиразнення мовлення учнів.

3. Аналіз методичної літератури з проблеми, програм і шкільних підручників з української мови, результатів виконання учнями спеціальних завдань та творчих письмових робіт дали підстави для висновків про доцільність і доступність цієї роботи в початкових класах.

4. Ефективність роботи над збагаченням словника молодших школярів експресивною лексикою та формуванням умінь використовувати її з метою увиразнення мовлення забезпечується раціональним добorem методів (пояснювально-ілюстративного, репродуктивного, проблемного, евристичного) та форм (групової, парної, індивідуальної) організації навчання; системою тренувальних вправ, яка відповідає лінгвістичним, психологічним і дидактичним вимогам.

5. Однією з ефективних ланок збагачення мовлення молодших школярів є робота над морфемною будовою слова, зокрема, використання в мовленні експресивно забарвлених суфіксів і префіксів. Як один з ефективних способів формування практичних умінь використовувати морфеми у зв'язному мовленні застосовувалися завдання на вибір потрібного слова з ряду пропонуванних.

6. Серед прийомів збагачення мовлення школярів експресивною лексикою використовувались різноманітні лексико-стилістичні вправи (добір

синонімів, антонімів, засвоєння багатозначних слів, слів з переносним значенням), робота з фразеологізмами, порівняльними зворотами. Розвиток умінь мотивовано використовувати мовні одиниці досягалася виконанням таких завдань: а) вибрати з ряду пропонованих синонімів ті, які найкраще допоможуть розкрити тему майбутнього твору; б) визначити, які з ряду пропонованих слів недоцільно використовувати для розкриття конкретної теми; в) відредагувати пропоновані речення, вилучаючи слова, що не відповідають завданням мовлення тощо.

7. Засвоєння відомостей про частини мови під функціонально-стилістичним кутом зору передбачало ознайомлення молодших школярів із стилістичною функцією виучуваної частини мови в текстах різних стилів, мотивування її використання в усному чи письмовому тексті, доречне використання у власному зв'язному мовленні. Відмітною рисою експериментального навчання було засвоєння стилістичних засобів морфології у взаємозв'язку з інтонаційними. З'ясування емоційно-експресивного забарвлення слів і способу його передачі відповідними інтонаційними засобами в усному мовленні допомагало розвивати уявлення про ознаки усного й писемного мовлення, засоби передачі виразності, формувало вміння користуватися стилістичними засобами усно й на письмі.

8. Спостереження в процесі експерименту показали, що запропонована методична система вивчення експресивної лексики внесла в навчальний процес ряд позитивних моментів: завдяки раціональному добору мовного матеріалу, методів і форм організації навчання підвищився інтерес до вивчення рідної мови, більш свідомим став підхід до використання в мовленні мовних засобів, мовного оформлення власних думок.

9. Серед передумов ефективності експериментального навчання виділяються: тісний взаємозв'язок експериментальної системи вправ з діючими навчальними програмами з української мови, опора на знання учнів, що підвищує її доступність та ефективність, усуває суперечності між дослідним і традиційним навчанням, створює резерви розвитку зв'язного

мовлення школярів без затрат додаткового навчального часу. Функціонування слова в мовному потоці зумовлює потребу розглядати його семантичні ознаки у зв'язку з морфолого-синтаксичними та стилістичними, оскільки в мовленні слово реалізує всі свої різнорівневі ознаки одночасно.

Під час дослідження виявлено потребу вдосконалити підручники з рідної мови для 3 та 4 класів, зокрема в доборі дидактичного матеріалу до вправ з ширшим залученням завдань на з'ясування значеннєвих відтінків слів. У системі роботи над лексичним багатством мови слід передбачити уроки з розвитку зв'язного мовлення, на яких формуються комунікативні вміння.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Артемова О.І. Розвиток креативного мовлення молодших школярів : автореф. дис. ... канд. пед. наук. Одеса, 2001. 20 с.
2. Бадер В.І. Взаємозв'язок у розвитку усного і писемного мовлення молодших школярів : автореф. дис ... д-ра пед наук. Київ, 2004. 36 с.
3. Бадер В.І. Розвиток усного і писемного мовлення молодших школярів. – К.: Б.и., 2000. 92 с.
4. Бацій І.С. Краса і сила слова: Бесіди про мову художнього твору. – К.: Освіта, 2003. 96с.
5. Богуш А.М., Гавриш Н.В., Котик Т.М. Методика організації художньо-мовленнєвої діяльності дітей у дошкільних закладах освіти: Підручник. К.: Слово, 2005. 312с.
6. Бублій О.А. Розвиток творчих здібностей учнів. Київ : Нива знань, 2005. № 3. С. 30
7. Варзацька Л.О. Рідна мова й мовлення. Розвивальне навчання: монографія. Кам'янець-Подільський : Абетка, 2004. 310 с.
8. Вашуленко М.С., Мельничайко О.І. Рідна мова: Підручн. для 3 кл. К.: Освіта, 2003 Ч.І., 126с., Ч.ІІ., 110с.
9. Вашуленко М.С. Методика навчання української мови в початковій школі. Київ : Літера ЛТД, 2011. 364 с.
10. Вашуленко М.С., Дубовик С.Г., Мельничайко О.І., Скуратівський Л.В. Рідна мова: Підручн. для 4 кл. К.:Освіта, 2004. Ч.І. 127с.
11. Вашуленко М.С., Дубовик С.Г., Мельничайко О.І., Скуратівський Л.В. Рідна мова: Підручн. для 4 кл. К.: Освіта, 2004. Ч.ІІ. 128с.
12. Выготский Л.С. Мышление и речь. Психологические исследования. Москва : Лабиринт, 1996. 416 с.
13. Галуза В. Чарівний світ українського слова на кожному уроці // Початкова школа, 2002. №1. С. 14-16.

14. Ганич Д.І. Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів. К.: Вища шк., 1985. 360с.
15. Греб М.М. Теоретико-методичні засади навчання лексикології та фразеології майбутніх учителів початкових класів : автореф. дис. ... д-ра пед. наук. Київ, 2017. 45 с.
16. Державний стандарт початкової освіти // Учитель початкової школи . 2018. № 4. С. 40 – 42
17. Донченко Т. Уроки мови мають стати уроками словесності. // Дивослово. К.: Вид-во „Логос”, 2005. № 4. С. 36-38.
18. Дорошенко С.І. Основи культури і техніки усного мовлення. Харків.: ОВС, 2002. 144с.
19. Дядюра Г. Образні засоби новітніх наук // Дивослово, 2001. № 12. С. 20- 23.
20. Євсевська В. Лексика на уроках мови в початкових класах // Світло. – 2003. № 2. С.53-54.
21. Загальна психологія. Київ : А.П.Н., 2002. 227 с.
22. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання. Київ : Ленвіт, 2003. 262 с.
23. Закон України «Про освіту» (прийнятий Верховною Радою України від 05.09. 2017 р.) стаття 1.
24. Караман С.О. Методика навчання української мови в гімназії. К.: Ленвіт, 2000. 272 с.
25. Карпалюк В.С, Каньоса П.С., Третяк Н.В. Лексика. Фразеологія. Словотвір. Кам’янець-Подільський: Медобори, 2003. 217с.
26. Коваль Г.П., Деркач Н.І., Захарчук З.О., Іванова Л.І. Методика викладання української мови в початкових класах. Рівне : РДГУ, 2002. 113 с.
27. Леонтьев А.А. Психолінгвістический аспект языкового значения// Принципы и методы семантических исследований. М.: Наука, 1976. 73 с.
28. Мамаєва Т. М. Робота над лексичним значенням слова // Початкове навчання та виховання. 2006. № 31. С. 11-13.

29. Мельник Т.В. Розвиток образного мовлення учнів 5-9 класів шкіл з російською мовою викладання: Дис. канд. педаг. наук: 13.00.02. Херсон, 2004. 176с.
30. Мельничайко В.Я. Елементи лінгвістичного аналізу художнього тексту на уроках мови // Дивослово. № 2. С. 15-18.
31. Мельничайко В.Я. Творчі роботи на уроках української мови: Конструювання. Редагування. Переклад: Посібник для вчителів. К.: Рута, 2000. 276с.
32. Методика викладання української мови: Навч. посібник. Тернопіль: Підручники @ посібники, 2002. 133с.
33. Методика і практика викладання рідної мови в початковій школі / Зб. статей. Львів, 2001. 132 с.
34. Мироненко Т. Формування образного мислення учнів на уроках лексикології // Дивослово. 2003. № 1. С.37-39.
35. Навчальні програми для загальноосвітніх навч. закл. із навчанням українською мовою. 1-4 класи. Київ : Видавничий дім «Освіта», 2013. 392 с. 389
36. Науменко В.О., Захарійчук М.Д. Риторика 3 клас. Нова програма. Київ: Літера, 2014. 110 с.
37. Наумчук М.М. Дидактичний матеріал з української мови в 4 класі. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2005. – 80 с.
38. Національна доктрина розвитку освіти України в ХХІ ст. Освіта України, 2002. №33. С.4—6
39. Національна програма виховання дітей та учнівської молоді в Україні. Світ виховання, 2004. №3. С. 7–33.
40. Нова українська школа: poradnik для вчителя / Під заг. ред. Бібік Н.М. К: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с.
41. Новосьолова В. Психолого-педагогічні особливості засвоєння підлітками емоційно забарвленої лексики // Українська мова та література в школі. 2005. № 3. С. 9-13.

42. Освітня програма початкової школи в науково-педагогічному проекті «Інтелект України» цикл І (1 – 2 класи) (науковий керівник Гавриш І.В.).2018.
43. Пентилюк М.І. Вивчення української мови в школах з російською мовою навчання. К.: Рута, 2000. 128с.
44. Пентилюк М.І., Горошкіна О.М., Нікітіна А.В. Концептуальні засади комунікативної методики навчання української мови. Українська мова і література в школі, 2006. №1. С. 15-20.
45. Полевікова О. Використання творчих вправ як засобу мотиваційного забезпечення процесу навчання рідної мови // Початкова школа. 2004. № 3. С. 15–18.
46. Пономарів О.Д. Стилїстика сучасної української мови: Підручник. К.: Либідь, 1993. 248 с.
47. Пономарьова К.І. Збагачення словникового запасу молодших школярів синонімами як засіб увиразнення мовлення : автореф. дис. канд. пед. наук. Київ, 2002. 20 с.
48. Пономарів О.Д., Різун В.В., Шевченко Л.Ю. Сучасна українська мова. Київ : Либідь, 2008. 488 с.
49. Програми для середньої загальноосвітньої школи 1-4 класи. Київ, 2016. 224с.
50. Програма з української мови. Система розвивального навчання Ельконіна-Давидова. 1-4 класи. Харків : «Незалежний науково-методичний центр», 2012. 32 с.
51. Російчук Т.А. Образні компоненти в структурі становлення писемного мовлення дітей: Автореф. дис. ...канд пед. наук.: 19.00.07. К., 2004. 17с.
52. Симониченко Т.А. Використання інноваційних технологій у роботі з молодшими школярами. Рідна школа, 2013. №3. С. 77–78.
53. Сіранчук Н. Формування лексичної компетентності молодшого школяра засобом словотворчих вправ // Початкова школа. №2. 2016. С. 4-8.
54. Сіранчук Н.М. Розвиток образного мовлення молодших школярів у процесі навчання української мови : автореф. дис. ... канд. пед. наук. Київ,

2008. 20 с.

55. Сіранчук Н.М. Формування лексичної компетентності в учнів початкових класів на уроках української мови: Монографія. Київ: «Центр учбової літератури», 2017. 288 с.

56. Сіранчук Н.М. Формування лексичної компетентності молодшого школяра шляхом використання слова в різних в різних контекстах / Сборник научных статей . Педагогика: Приоритетные направления науки. 2015. С. 37 – 44.

57. Старагіна І.П., Чеснокова О.А. Особливості мовленнєвого розвитку дитини в системі розвивального навчання. Початкова школа, Київ, 2002. №3; 6.

58. Сухомлинський В.О. Кімната казки. Серце віддаю дітям : в 5 т. Київ : Радянська школа, 1977. Т.3. 185 с.

59. Таран В.С. Формування в учнів умінь сприймати образне слово // Художня література у духовному розвитку особистості: Збірник матеріалів науково-практичних читань „Духовний розвиток особистості засобами мистецтва”. Част. 2. Чернігів, 2003. С.81-86.

60. Хома О. М. Дидактична гра як один із засобів пізнавальної діяльності учнів на уроках української мови в початковій школі // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. Суми, Сум ДПУ імені А. С. Макаренка, 2016. С.111-121.

61. Чабаненко В.А. Стилїстика експресивних засобів української мови / Запорізький держ. ун-т. Запоріжжя, 2002. 351 с.

62. Яворська С.Т. Становлення і розвиток методики української мови в початкових класах (XVI – XX ст.). Слов'янськ: ПП «Канцлер», 2004.